

Milivoje BALETIĆ*

KVALITET ŽIVLJENJA — STANDARDIZACIJA ROBE I USLUGA U EVROPSKOJ UNIJI SA OSVRTOM NA CRNU GORU

Sažetak: U radu autor (iz ugla evropskih integracija) razmatra potrebu za sveobuhvatnom upotrebom standarda u prometu robe i usluga na tržištu. Standardi robe i usluga proizilaze iz primjene dostignuća nauke, tehnike i iskustava kojima se obezbeđuje kvalitet, zaštita zdravlja i bezbjednost potrošača. Sigurnost kvaliteta robe i usluga obezbeđuje njihovu intenzivniju prohodnost — kako na unutrašnjem, tako i na međunarodnom tržištu. Autor (u kontekstu potrebe za standardizacijom robe i usluga) u radu objašnjava relevantne karakteristike nastanka i realizacije standardizacije, zatim objašnjava pojam i ciljeve standarda sa relevantnim karakteristikama procesa standardizacije u EU i Crnoj Gori (koju je uslovio evropski integracioni proces, potrebom da se kvalitetom robe i usluga obezbijedi nesmetan protok na tržištu). Analizom procesa standardizacije u Crnoj Gori autor posebno tretira obim i strukturu standarda objavljenih od strane Instituta za standardizaciju Crne Gore, što utemeljuje predstojeću vidljivu statusnu promjenu ove institucije — od postojećeg statusa pridruženog u status punopravnog člana evropskih organizacija za standardizaciju. Dalje u radu objašnjava način organizovanja, funkcionisanja i donošenja standarda od strane evropskih organizacija za standardizaciju. Posljednjim dijelom rada analizira način primjene standarda čiji sertifikati o kvalitetu robe i usluga omogućavaju njihovu prohodnost na tržištu EU.

Gljučne riječi: *standard, standardizacija robe i usluga, kvalitet življenja*

1. OPŠTI OSVRT

Promet robe i usluga na tržištu podrazumijeva realizaciju njegove osnovne uloge — da kvalitetom i povoljnijim cijenama zadovolji potrebe njihovih korisnika. Slobodna tržišna konkurencija u prometu robe i usluga između privrednih subjekata pod istim uslovima obezbeđuje položaj

* Doc. dr Milivoje Baletić, Univerzitet Mediteran

korisniku u slobodnom i neograničenom izboru robe i usluga koji se nude. Kvalitet robe i usluga, pored cijena, određuje interes kupca da je koristi. Postojanje i primjena standarda u proizvodnji robe i pružanju usluga obezbjeđuju svojstva njihovom kvalitetu; oni su određeni potrebom kvaliteta življenja, bezbjednošću, zaštitom zdravlja i životne sredine. Sigurnost u kvalitetu robe i usluga obezbjeđuje njihovu intenzivniju prohodnost na tržištu, što standardizaciju robe i usluga dovodi u poziciju značajnog i sve više opredjeljujućeg faktora u razvijanju trgovine, kako na unutrašnjem, tako i na međunarodnom tržištu.

Evropski integracioni proces uslovio je potrebu da se kvalitetom robe i usluga obezbijedi intenzivniji protok na tržištu, što je opredijelilo potrebu za osnivanjem i radom na harmonizaciji standarda evropskih organizacija: Evropski komitet za standardizaciju — CEN, Evropski komitet za elektrotehničke standarde — CENELEC i Evropski institut za telekomunikacije — ETSI. Pored evropskih, postoje i nacionalne organizacije za standardizaciju država članica čiji je međusobni rad organizaciono i funkcionalno sinhronizovan u pravcu potrebe za harmonizacijom standarda u EU.

Usvajanje i primjena standarda na tržištu EU dala je i daje poseban doprinos sve intenzivnijem, nesmetanom protoku robe i usluga. Ukoliko određena roba i usluga ne zadovoljavaju opredijeljene uslove kvaliteta u skladu sa ustanovljenim standardom (što može da ugrozi bezbjednost i zdravlje korisnika), to može biti razlog za uskraćivanje prometa na tržištu, iako standardi, usvojeni od nadležnih organizacija za standardizaciju, nemaju status obaveznosti primjene sa svojstvima pravne norme u domenu funkcionisanja pravnog poretka. Ova karakteristika primjene usvojenih standarda podrazumijeva potrebu njegove kontinuirane prezentacije radi pune dostupnosti javnosti.⁴⁰

2. POJAM I CILJEVI KORIŠĆENJA STANDARDARDA

Radi prepoznavanja relevantnih karakteristika i uloge standarda potrebno je ukazati na pojam i ciljeve korišćenja standarda.

⁴⁰ Baletić Milivoje, *Pravo Evropske unije*, Fakultet za državne i evropske studije, Podgorica, 2013. godine i Institut za standardizaciju Crne Gore — aktuelni podaci sa stanjem na dan 11. 6. 2018. godine.

U praksi tretiranja standardizacije robe i usluga u pravcu donošenja standarda i područja njihove primjene, prisutne su različite formulacije definicije o pojmu standarda. Jedna od polaznih svakako je definicija Međunarodne organizacije za standardizaciju — ISO, iz koje proizilazi da je standard tehnička specifikacija, odnosno javno dostupan dokument sačinjen na osnovu zajedničkog rada i konsenzusa (ili opšte saglasnosti zainteresovanih struktura), koji se oslanja na rezultate nauke, tehnike i iskustva, a koji ima značajne opšte koristi kao cilj i prihvaćen je od kvalifikovanih tijela na unutrašnjem, regionalnom i međunarodnom planu.

Usvajanje i primjena standarda u protoku robe i usluga proizilazi iz potreba njihove upotrebe, kako za ponuđače, tako i za njihove korisnike. Primjena dostignuća nauke, tehnike i iskustva u definisanju standarda (iz ugla proizvođača i ponuđača robe i usluga na tržištu) obezbjeđuje racionalnije korišćenje radne snage, materijala i energije u proizvodnji i prometu, stvarajući uslove za konkurentniju (a time i intenzivniju razmjenu na tržištu); iz ugla korisnika — sigurnost da ponuđena roba i usluga imaju svojstva koja obezbjeđuju kvalitet življenja, bezbjednost, zaštitu zdravlja i životne sredine.

Iz korisnosti primjene standarda proizilaze i ciljevi za njihovo usvajanje od strane nadležnih organizacija po propisanom postupku. Radi što konkretnijeg uvida u ciljeve standarda koji proizilaze iz korisnosti njihove primjene, ali i pragmatičnosti u prezentaciji, navodimo u cjelini ciljeve standardizacije koji su definisani *Zakonom o standardizaciji Crne Gore* (Sl. list CG, br. 13/2008) — u pravcu harmonizacije propisa sa propisima EU u okviru integracionog procesa Crne Gore prema EU.

Ciljevi standardizacije su sljedeći:

1) *poboljšanje zaštite života, zdravlja i bezbjednosti ljudi, životinja i biljaka, te poboljšanje zaštite životne sredine;*

2) *unapređenje kvaliteta proizvoda, procesa i usluga, utvrđivanje njihove namjene, unificiranje, kompatibilnost i zamjenljivost;*

3) *obezbjeđivanje jedinstvene tehničke osnove;*

4) *razvoj i unapređenje proizvodnje i prometa robe, izvođenja radova, odnosno vršenja usluga kroz razvoj međunarodno usklađenih standarda i srodnih dokumenata radi racionalnijeg korišćenja rada, materijala i energije;*

5) *unapređenje međunarodne trgovine sprečavanjem ili otklanjanjem tehničkih prepreka.*

Crna Gora je u intenzivnom procesu evropskih integracija (odlukom Vlade CG od 30. 3. 2007. godine) osnovala Institut za standardizaciju Crne Gore u pravcu potrebe za harmonizacijom crnogorskih sa međunarodnim i evropskim standardima. Način funkcionisanja ove nacionalne organizacije za standardizaciju u donošenju standarda usaglašen je sa preporukama i zahtjevima međunarodnih i evropskih organizacija za standardizaciju. Jedan od relevantnih uslova za ocjenjivanje uspješnosti integracije Crne Gore u EU jeste da Institut svojim organizovanim i efikasnim radom (od sadašnjeg statusa pridruženog člana) stekne uslove da postane punopravni član evropskih organizacija za standardizaciju. Za sticanje punopravnog članstva potrebno je da Institut objavi najmanje 80% evropskih standarda. Na dan 11. 6. 2018. godine objavljeno je 24.028 evropskih standarda, od čega je Institut objavio 17.981 standard, što se kreće u procentualnom iznosu od 74,83%. Prema procjeni Instituta, krajem iduće godine bi se mogli steći uslovi za podnošenje zahtjeva za punopravno članstvo Instituta u evropskim organizacijama za standardizaciju.

U periodu od osnivanja Instituta, cjelishodno je (iz pragmatičnog prepoznavanja strukture objavljenih standarda i shodno međunarodnoj klasifikaciji standarda) navesti akutelne podatke da je: 475 standarda objavljeno iz opšte oblasti, terminologije, standardizacije i dokumentacije; 282 iz oblasti sociologije, usluga, organizacije i upravljanja kompanijama, administracije i transporta; 202 iz matematike i prirodnih nauka; 762 iz tehnologije zaštite zdravlja; 2.032 iz životne sredine, zaštite zdravlja i bezbjednosti; 644 iz metrologije i mjerenja fizičke pojave; 147 iz ispitivanja; 272 iz mašina i mašinskih elemenata za opštu upotrebu; 950 iz pneumatskih hidrauličnih sistema i komponenata za opštu upotrebu; 1.075 iz proizvodnog inženjeringa; 359 iz pretvaranja i prenosa energije i toplote; 1.515 iz elektroenergetike; 580 iz elektronike; 1.279 iz telekomunikacija; 1.032 iz informacione tehnologije i kancelarijske opreme; 22 iz tehnologije slike; 11 iz precizne mehanike draguljarstva; 179 iz drumskih vozila; 281 iz inženjerstva šinskog saobraćaja; 200 iz brodogradnje i plovne konstrukcije; 949 iz vazduhoplovstva i kosmonautike; 192 iz opreme za rukovanje materijalima; 212 iz pakovanja i distribucije robe; 500 iz tehnologije tekstila i kože; 103 iz industrije odjeće; 345 iz poljoprivrede; 583 iz tehnologije prehrambenih proizvoda; 487 iz hemijske tehnologije; 49 iz rudarstva i minerala; 634 iz nafte i srodne tehnologije; 522 iz metalurgije; 235 iz tehnologije drveta; 200 iz industrije stakla i keramike; 609 iz industrije gume

i plastičnih masa; 94 iz tehnologije papira; 219 iz industrije boja; 1.999 iz građevinskih materijala i visokogradnje; 519 iz građevinarstva; 6 iz vojnog inženjerstva i 874 iz oblasti koja se odnosi na opremu za domaćinstva, odmor, razonodu i sport.

Navedeni uvid u kompleksnu problematiku standardizacije robe i usluga (koja podrazumijeva organizovan, stručan i efikasan rad nacionalne organizacije za standardizaciju) upućuje na prepoznavanje jedne značajne oblasti kompleksnog integracionog procesa u državama kojima je strateški opredjeljenje da postanu članica EU. Uvid u relevantne karakteristike rada evropskih organizacija za standardizaciju (koji podrazumijeva i relaciju njihove saradnje sa nacionalnim organizacijama za standardizaciju) upućuje na kompleksnost i značaj donošenja i primjene standarda.

3. RELEVANTNE KARAKTERISTIKE RADA EVROPSKIH ORGANIZACIJA ZA STANDARDIZACIJU

Globalni tokovi ekonomske saradnje u relacijama protoka robe i usluga na međunarodnom planu, čijem intenzitetu je poseban podsticaj dala primjena tehnologije i primjena progresivnog trenda razvoja nauke, usloveli su potrebu standardizacije robe i usluga, a iz toga je proizašla i potreba za osnivanjem — najprije nacionalnih, a potom i međunarodnih organizacija za standardizaciju. Poseban trend u potrebi primjene standardizacije je ispoljen, primjera radi, potrebom za tehnološkom povezanošću i funkcionisanjem protoka električne energije, telekomunikacija, saobraćaja itd. Kao ishodište takvih tokova i potreba u ukupnom prometu robe i usluga u relacijama međunarodne zajednice, osnovana je Međunarodna organizacija za standardizaciju — ISO (1947).

Evropski integracioni proces, sa svojim progresivnim trendom razvoja, uticao je i odražava se neposredno i posredno na sve oblasti društveno-ekonomskih odnosa od značaja za razvoj i saradnju između država članica EU. Projekcija i ostvarenje takvog integracionog procesa podrazumijevali su, kao logično ishodište potrebe za sve intenzivnijim protokom robe i usluga na evropskom tržištu, osnivanje i evropskih organizacija za standardizaciju, koje bi svojim nadležnostima pokrile oblasti od značaja za realizaciju i intenziviranje slobodnih tržišnih tokova. Kao što je navedeno u opštem osvrtu, osnovane su i funkcionišu tri evropske organizacije za standardizaciju, čiji način organizovanja i način usvajanja standarda upućuje

na prepoznavanje njihove uloge i nadležnosti u standardizaciji robe i usluga na prostoru EU.

Način organizovanja evropskih organizacija za standardizaciju obuhvata: osnivanje, nadležnost i organizacioni sastav, a način usvajanja standarda — postupak usvajanja i primjenu evropskih standarda.

3.1. Način organizovanja evropskih organizacija za standardizaciju

a) Evropski komitet za standardizaciju — CEN osnovan je 1961. godine sa sjedištem u Briselu. Organizovanje rada ove organizacije pratio je proces sinhronizovanja odnosa između nacionalnih organizacija za standardizaciju, da bi tek 1976. godine došlo do usvajanja statuta ove organizacije. U ovoj organizaciji članovi organizacije za standardizaciju su svih 28 država članica EU, uz učešće i drugih organizacija za standardizaciju od značaja za realizaciju i razvoj međunarodnih trgovinskih odnosa. CEN u okviru svoje nadležnosti ostvaruje usvajanje standarda iz različitih oblasti proizvodnje robe i pružanja usluga. Redovni članovi su nacionalne organizacije za standardizaciju koje, u okviru nadležnosti CEN-a, donose odluke o usvajanju standarda, a pridružene članove (koji nemaju pravo odlučivanja, ali svojim učešćem mogu da utiču na njega) čine predstavnici iz struktura proizvođača i korisnika robe i usluga.

CEN realizuje aktivnosti u okviru statutom propisane nadležnosti svojih organa: skupštine, upravnog odbora i raznih pomoćnih stručnih tijela koja svojim angažovanjem pomažu organima u pripremama za donošenje standarda, uz rad administrativnog aparata ove organizacije.

b) Evropski komitet za elektrotehničke standarde — CENELEC osnovan je 1973. godine sa sjedištem u Briselu. U njegovom sastavu su nacionalne organizacije za standardizaciju svih država članica EU. CENELEC u okviru svoje nadležnosti usvaja standarde iz oblasti bezbjednosti niskonaponskih uređaja, tehničkih karakteristika električne opreme i mašina, informacione tehnike i telekomunikacija. Način rada se realizuje preko organa, pomoćnih tijela i administrativnog aparata (kao i način rada CEN-a), s tim što su im određene službe po potrebi i zajedničke.

c) Evropski institut za telekomunikacije — ETSI osnovan je 1988. godine sa sjedištem u Briselu. U ovoj evropskoj organizaciji za standardizaciju članovi su nacionalne organizacije za standardizaciju, ali i organizacije iz oblasti telekomunikacija. Ova organizacija, kao i CEN, na osnovu

strukture članstva i načina odlučivanja o usvajanju standarda, razlikuje stalne i pridružene članove. U okviru svoje nadležnosti usvaja standarde koji obezbjeđuju tehničko ujednačavanje razvoja i načina funkcionisanja telekomunikacione mreže (ona je od posebnog značaja u razvojnom trendu sve intenzivnijeg ostvarivanja trgovinskih odnosa). ETSI organizuje aktivnosti koje proizilaze iz propisanih nadležnosti njenih organa: skupštine, tehničke skupštine, stručnih tijela, direktora i sekretarijata. Tehnička skupština ima posebno značajnu ulogu u postupku usvajanja programa rada ETSI, formiranja pomoćnih stručnih tijela i usvajanju nacrt standarda.

3.2. Način usvajanja standarda

Usvajanje evropskih standarda prolazi kroz složen proces koji počinje predlaganjem standarda, izradom sadržine prijedloga standarda, usvajanjem standarda i stupanjem na snagu usvojenog evropskog standarda.

Prijedlog usvajanja evropskog standarda može da potekne od svih subjekata čija je uloga opredijeljena propisanim učešćem u usvajanju i primjeni standarda; to su: nacionalne organizacije za standardizaciju, evropske organizacije za standardizaciju, međunarodne organizacije za standardizaciju, institucije EU. Prijedlog za usvajanje standarda se dostavlja odgovarajućem sekretarijatu evropske organizacije za standardizaciju u čijoj je nadležnosti usvajanje konkretnog standarda. Ako se od strane navedenih relevantnih subjekata propisanom većinom prihvati prijedlog za usvajanje standarda, pristupa se izradi sadržine prijedloga standarda. Program za izradu standarda nadležna evropska organizacija za standardizaciju dostavlja svim nacionalnim organizacijama za standardizaciju na razmatranje; nakon njihovog razmatranja i prihvatanja pristupa se definisanju sadržine standarda (koju za tu potrebu radi formirani tim stručnjaka). Nakon definisanja standarda, stručni tim ga dostavlja nadležnoj evropskoj organizaciji za standardizaciju. Ona ga, nakon razmatranja i prihvatanja njenih pomoćnih stručnih tijela, zavodi kao zvaničan dokument, čime se stiču uslovi za otvaranje postupka njegovog usvajanja od strane nadležnih organa na način (i prema postupku) koji se propisuje statutom, ali i ostalim relevantnim dokumentima organizacije za standardizaciju.

Nakon usvajanja definisanog prijedloga standarda, ovaj dokument se dostavlja na razmatranje i usvajanje nacionalnim organizacijama za

standardizaciju koje, u svojstvu članica organizacije, propisanom većinom članica donose odluku o usvajanju evropskog standarda.

Pored navedenog postupka o usvajanju evropskog standarda, u praksi je prisutan i postupak razmatranja i usvajanja standarda posredstvom postupka harmonizacije. Radi se o usvajanju standarda već donesenih od strane nacionalnih organizacija; njihovim se izjašnjavanjem o usvajanju prihvata već doneseni evropski standard.

Nakon sprovedenog postupka o usvajanju evropskog standarda od strane evropske organizacije za standardizaciju (ili usvajanjem evropskog standarda postupkom harmonizacije koji sprovodi nacionalna organizacija za standardizaciju), standard se, da bi stupio na snagu, objavljuje u službenom glasilu od strane nacionalne organizacije za standardizaciju. Sa usvajanjem evropskog standarda i sa njegovim stupanjem na snagu prestaje da važi nacionalni standard ako je u suprotnosti sa evropskim standardom.

4. PRIMJENA EVROPSKIH STANDARDARDA

Zbog značaja standardizacije robe i usluga, radi ostvarivanja ciljeva koji su opredijeljeni potrebama usvajanja i primjene evropskih standarda, na nivou EU doneseni su određeni dokumenti koji se odnose na potrebu harmonizacije standarda, i to kako bi se stvorili uslovi za slobodan protok na tržištu EU (na osnovu kvaliteta i bezbjednosti robe i usluga).

Kao što je već navedeno, standardi nemaju u primjeni obaveznost pravne norme; međutim, za proizvođača robe i davaoca usluge se, ako posjeduju sertifikat o kvalitetu koji izdaje nacionalna organizacija za standardizaciju (nakon provjere kvaliteta, u skladu sa usvojenim standardom), sloboda prohodnosti na tržištu se podrazumijeva. Međutim, za robu i usluge koji nemaju sertifikat takva prohodnost može biti uskraćena (zbog moguće sumnje u kvalitet kojim mogu ugroziti zdravlje i bezbjednost korisnika). Međutim, i posjedovanje sertifikata podrazumijeva mogućnost provjere kvaliteta (radi obezbjeđenja kvaliteta robe i usluge), ali se tada radi o relaciji primjene standarda, što podrazumijeva obavezu imaoća sertifikata da se standard u proizvodnji robe i pružanju usluge na kontinuirani način i dosljedno primjenjuje. U praksi primjene evropskih standarda koristi se oznaka „CE“ koja potvrđuje kvalitet robe i usluge. Oznaka koja se stavlja na robu utvrđena je odlukom Savjeta EU od 22. jula 1993. godine. Kontrolu kvaliteta robe i usluga vrše ovlašćene organizacije, u skladu

sa evropskim standardima, što podrazumijeva uzimanje i kontrolu uzoraka laboratorijskim ispitivanjem ili stručnim mišljenjem nadležne institucije, zavisno od karakteristika standarda za robu i uslugu čija se primjena kvaliteta kontroliše. Ukoliko se ustanovi da kvalitet robe i usluge ne odgovara kvalitetu propisanom evropskim standardom, nadležna organizacija daje svoje stručno mišljenje kojim, ako se utvrdi neusklađenost sa standardom, nalaže od proizvođača robe ili davaoca usluge da ukloni nedostatke koji ugrožavaju propisani kvalitet robe ili usluge.

Proces standardizacije robe i usluga harmonizacijom standarda na prostoru EU predstavlja nastojanje da se kvalitetom robe i usluga obezbijedi kvalitet življenja zaštitom zdravlja i bezbjednosti potrošača.

LITERATURA

- [1] Baletić Milivoje, *Pravo Evropske unije*, Fakultet za državne i evropske studije, Podgorica, 2013. godine
- [2] Institut za standardizaciju, Podaci o objavljenim standardima roba i usluga sa stanjem na dan jun 2018. godine, Podgorica.

Milivoje BALETIĆ

QUALITY OF LIFE — STANDARDIZATION OF GOODS AND SERVICES IN THE EUROPEAN UNION WITH A FOCUS ON MONTENEGRO

Summary

In the paper the author considers the need for a comprehensive use of standards in the marketing of goods and services on the market from the perspective of European integrations. The standards of goods and services arise from the use of scientific findings, technology and experience to ensure quality, health protection and consumer safety. Safety of goods and service quality ensures their more intense mobility in both the domestic and international markets. In the context of the need for standardization of goods and services, the author explains the relevant characteristics of the creation and realization of the standardization as well as the concept and objectives of the standards with the relevant characteristics of the standardization process in the EU and Montenegro, conditioned by the European integration process with the need that the quality of goods and services ensures uninterrupted flow on the market. By analysing the standardization process in Montenegro, the author particularly analysis the scope and structure of published standards by the Institute for Standardization of Montenegro, which establishes the basis for the upcoming visible status change of this institution from the existing associate membership status to the

full membership status in the European standardization organizations. Further, the paper explains how to organize, operate and adopt standards by European standardization organizations. The last part of the paper analyses the method of application of standards whose certificates on the quality of goods and services enable their mobility in the EU market.

Key words: *standard, standardization of goods and services, quality of life*